

Kirja-arvio

Janne Matikainen

Supistuuko ihmisyyys tietokantoihin?

Jaron Lanier (2010). *Et ole koje. Manifesti*. Terra Cognita. 230 sivua.

► Internetin ja verkkoteknologian kehitys on tunnetusti ollut nopeaa – jopa niin nopeaa, että internetin kehittäjät itsekin kyseenalaistavat kehityksen suunnan ja sen, ettei inhimillisiä, kulttuurisia ja yhteiskunnallisia seuroksia ja merkityksiä oteta riittävästi huomioon. Luotamme ja uskomme liikaa internetiin ja bitteihin. Tämä on Jaron Lanierin kirjan perusidea.

Kirja koostuu lyhyehköistä luvuista, joista osa on aiemmin julkaistuja kolumneja tai muita kirjoituksia. Kirjassa on viisi osaa, joista ensimmäisessä kyseenalaistetaan valitseva ideologia eli niin sanottu kyberneettinen totalitarismi. Tässä osassa pohditaan sitä, kuinka ihmisen olemassaolon perusta on yhä teknologisoituneempi ja toiseksi kuinka verkon suunnitteluratkaisut aliarvioivat ihmistä ja siten lisäävät välinpitämättömyyttä ja moraalista rappiota. Toisessa osassa tarkastellaan verkon taloudellisesti kestäväntä luonnetta, erityinen huomio kiinnitetään ns. ilmaiskulttuurin. Kolmannessa osassa varoitetaan uskomasta liikaa bitteihin, koska se kaventaa inhimillistä toimintaa ja kulttuuria. Kahdessa viimeisessä osassa pohditaan, olisiko humaanimpi tietotekniikka mahdollista.

Kirjan näkökulman hahmottamiseksi kirjoittajan taustasta on hyvä sanoa pari sanaa: Jaron Lanier on tietojenkäsittelytieteen asiantuntija, säveltäjä, taidemaalari ja kirjailija¹. Hänen varsinaiset ansiot ovat lume- ja virtuaalitodellisuuden kehittämisessä ja tutkimuksessa. Hän on internetin kehittämisen pioneereja. Tämä tuo kirjaan oman sävynsä, sillä toisinaan tuntuu, että hän haikailee parem-

pia entisiä aikoja ja kauhistelee kehityksen kulkua (s. 60): ”Yksittäisissä verkkosivuissa 1990-luvun alussa oli ihmisyyden maku. MySpace säilytti osan tästä mausta. Facebook meni pitemmälle organisoiden ihmiset monivalintaidentiteetteihin, kun Wikipedia pyrkii poistamaan mielipiteen kokonaan.” Syyttäminen vanhojen hyvien aikojen haikailusta olisi kuitenkin liian helppo tapa sivuuttaa Lanierin argumentaatio, jossa on monin paikoin varsin hyviä ideoita.

Ajatusten kehittäjä jää tosin usein puolitiehen, ainakin yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta. Näin käy esimerkiksi silloin, kun nykyistä sosiaalista mediaa nimitetään digitaaliseksi sosialismiksi. Nimitys on jossain määrin osuva, sillä sosiaalisen median palveluissa vapaaehtoiset laumat suorittavat monia tehtäviä ja palveluita ilman rahallista korvausta. Palveluksia ei tehdä valtiolle tai muille perinteisille organisaatioille, vaan verkkobisneksessä toimiville yrityksille tai muille organisaatioille. Ajatus digitaalisesta sosialismista on kiinnostava ja provosoiva, mutta jää lähinnä toteamuksen tasolle.

Lanierin keskeinen käsite on kyberneettinen totalitarismi, jonka perusidea on, että verkkopalveluista ja -järjestelmistä tai laskentapilvistä tulee käyttäjien yläpuolella olevaa yli-inhimillistä todellisuutta. Lanier esimerkiksi vertaa Wikipediaa pyhiin kirjoihin, joissa teksti on yli-inhimillistä ja pätevyys kyseenalaistamatonta. Toinen esimerkki ovat laskentapilvet, joihin voimme tallentaa aivojemme tuotosta. Lanier näkee, että tallentaessamme myös menetämme tuotoksemme pilveen, jol-

loin pilvet itse asiassa kutistavat inhimillistä ja kulttuurista olemassaoloa, eivätkä laajenna sitä.

Kyberneettisen totalitarismin erityinen piirre on, että se hyväksytään teknologisesta luonteesta johtuen. Joissain muissa yhteyksissä, kuten valtion tai kirkon kohdalla, vastaava totalitarismia pidettäisiin tuomittavana. Teknologia siis tavallaan pehmentää tai suodattaa autoritaarisuuden muotoja. Voi myös olla, että teknologiaan liittyvät autoritaarisuuden muodot ovat sen verran uusia, että niiden näkyväksi tekeminen on vielä pahasti kesken.

Kyberneettiseen totalitarismiin liittyy myös ihmisyden ja persoonan katoaminen. Ihmisyys ja elämä kiteytyvät tietokantoihin. Lanierin mielestä on ongelmallinen uskomus, että nykyiset tietokoneet pystyisivät kuvaamaan ihmisen ajatuksia ja ihmisten suhteita. Tähän tietokoneet eivät pysty, jolloin verkkopalvelut ja tietokannat Lanierin mukaan rajoittavat ihmisyttä sekä ihmissuhteiden ja jätävyyden muotoja.

Teknologian yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta luonteesta keskusteltaessa huomio kiinnittyy usein teknologian vaikutuksiin. Internetin ja sosiaalisen median vaikutusten tai muutosvoiman arviointi on vaikeaa, minkä vuoksi valitettavan usein päätelmiä tehdään muutaman esimerkin perusteella. Tämä piirre näkyy vahvasti osallistumisen kulttuuria koskeissa kirjoituksissa, joissa yleisön katoamista pidetään tosiasiana ja ihmisten aktiivista roolia kuvataan uusilla termeillä (esimerkiksi *prosumer*, *prosumer+consumer*). Lanier tuo tähän keskusteluun hyvän näkökulman: verkossa on monia menestystarinoita, mutta niitä on lukumääräisesti vähän, koska niitä ei voida toistaa. Tämä toistettavuuden ongelma on hyvä muistaa, kun erilaisten menestysesi-merkien pohjalta tehdään ennusteita tulevasta kehityksestä.

Kirjassa kyseenalaistetaan osuvasti monia sosiaaliseen mediaan liittyviä uskomuksia. Yksi näistä on joukkojen viisaus, johon Lanier toteaa, että ”kollektiivit voivat olla yhtä type-

riä kuin yksilöt, ja tärkeissä tapauksissa typerämpiä” (s. 68). Tämän kärjekkään heiton lisäksi Lanier pohtii joukkojen viisauden luonnetta monen esimerkin kautta onnistumatta kuitenkaan luomaan jotain uutta tai erityisen kiinnostavaa näkökulmaa aiheeseen. Terveellistä voi silti olla, että toisinaan melko sokea usko joukkojen viisauteen kyseenalaistetaan.

Toinen esimerkki kirjan hyvistä huomioista on ihmisten vastuuton, kasvoton ja julma toiminta sosiaalisessa mediassa. Näin on käynyt satunnaisille bloggaajille, joita kohtaan on hyökätty monin tavoin. Sosiaalisessa mediassa on siis todella olemassa pimeä puoli. Kolmantena esimerkkinä voisi mainita sen, että verkon ilmiöitä ja palveluita pidetään kokonaan uusina. Tosiasiassa ne ovat monilta osin vanhojen muotojen jatkoa. Lanier toteaa, että Linux on 1970-luvulla kehitetyn käyttöjärjestelmän johdannainen tai Wikipedia on kopio ensyklopediasta. Todellisia innovaatioita on siis huomattavan vähän. Tämä Lanierin havainto on osuva, joskaan ei uusi, sillä Bolter & Grusin² käyttivät jo kymmenen vuotta sitten remediaation käsitettä kuvaamaan tätä ilmiötä. Lanier ilmaisee saman asian hieman lennokkaammin: ”Minua kidutetaan toistolla ja yksitoikkoisuudella.”

Teknologiset valinnat eivät ole neutraaleja, vaan teknologisilla ratkaisuilla voi olla pitkäkestoisia kulttuurisia ja sosiaalisia vaikutuksia. Lanier osoittaa monia esimerkkejä, joissa tietyistä teknologisista ratkaisuista ja valinnoista muodostuu itseäänselvyys. Tyyppillisesti tällaisia ovat käyttöliittymäratkaisut. Lanier ottaa esille 1980-luvulla kehitetyn MIDI:n. MIDI on digitaalinen tapa esittää ja välittää musiikin nuotteja, lähinnä syntetisaattoreiden välillä. Sittemmin MIDI on vakiintunut tavaksi esittää musiikkia ohjelmistoissa, riippumatta siitä, mikä instrumentti on kyseessä. MIDistä on lähes huomaamatta tullut standardi, jonka pohjalle nykyisin kaikki populaarimusiikki, soittoäännet ja äänimerkit rakennetaan. Voidaan vain arvailla kuinka paljon MIDI-järjestelmä vai-

kuttaa ilmaisuun – teknologinen järjestelmä on määräävässä asemassa luovan ilmaisun suhteen. Vasta-argumenttina voitaisiin tosin sanoa, että onhan jokainen instrumentti myös teknologiaa, joka sallii ja rajoittaa ilmaisua.

Teoksen rakenne ja kieli on sirpaleista. Kirja on koottu muualla julkaistuista kirjoituksista, mikä aiheuttaa epäyhtenäisyyttä. Myös kieli on paikoin hieman töksähtelevää, lieneekö tämä suomennoksen vai myös alkuperäisteoksen ongelma. Ajankohtaisen kirjan julkaisemisesta nopealla aikataululla voi antaa sulan pienkustantajan hattuun, mutta tiettyä huolellisuutta olisi voinut olla enemmän. Ongelmia on varmasti aiheuttanut se, että Lanier viljelee itse keksimiään käsitteitä, joiden suomentaminen ymmärrettävällä tavalla on vaikeaa.

Kokonaisuutena Lanierin kirja on kiinnostava, joskin hieman sekava puheenvuoro, jonka elinkaari tuskin on kovin pitkä. Kirjasta tulee mieleen muutaman vuoden takainen Andrew Keenin³ kritiikki web 2.0 kohtaan. Asetelma on sikäli samanlainen, että molemmissa kirjoissa pitkän linjan internetin kehittäjä kritisoi nykykehitystä. Harmillista on, että internetin ja sosiaalisen median populaaristi esitetty kritiikki jää nörttien harteille – tässä keskustelussa olisi yhteiskuntatieteilijöillä sanansa sanottavana.

Viitteet

- 1 Brief Biography of Jaron Lanier. <http://www.jaronlanier.com/general.html>
- 2 Bolter, Jay D. & Grusin, Richard (2002). *Remediation. Understanding New Media*. MIT Press: Cambridge.
- 3 Keen, Andrew (2007). *The Cult of the Amateur – How Today's Internet is Killing Our Culture and Assaulting Our Economy*. London: Nicholas Brealey Publishing.